

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou.

Ročník XXIII.

Květen 1941.

Číslo 4.

Výstava Německá velikost.

S letoším jarem si mohl každý v budově Národního musea v Praze prohlédnouti výstavu »Německá velikost«. Výstava byla instalována nejprve v Mnichově. Byla tedy Praha velmi poctěna podnikem tak význačným. Návštěvník tu uviděl tisíciletý dějinný vývoj německého národa.

Výstavní místnosti byly architektonickou úpravou vhodně pozměněny. Byl tak vytvořen působivý řetěz důležitých historických epoch, znázorňujících význam a důležitost poslání německého národa. Jasný přehled dokumentů listin, památek, uměleckých děl, tvoří zde určitý pohled na historii i její význam.

V sledu místností postupuje výstava takto: 1. Sín map. 2. Germánské říše. 3. Franská říše. 4. Staroněmecká císařská říše - doba Sasů a Sálů. 5. Staroněmecká císařská říše - doba štaufská. 6. Německý východ - Hansa - Řád německých rytířů. 7. Předreformace - reformace - selská válka. 8. Protireformace - třicetiletá válka. 9. Prusko a Říše. 10. Rakousko a Říše. 11. Osvobozovací války. 12. XIX. století a Bismarckova doba. 13. Světová válka. 14. Pryč od Versailles. 15. Velkoněmecká říše Adolfa Hitlera.

Sloh jednotlivých místností souhlasí s duchem dob, které jsou zde charakterisovány. Pokud zřetelnost vysvětlení dějinných událostí potřebovala nutně historických předmětů, spatříme tu jen ty nejdůležitější, aby přehlednost výstavy neutrpěla. Použitím působivých a názorných map, diagramů a propagačních obrazových celků docíljuje výstava představy o celém historickém vývoji říšské myšlenky i německého národa přístupnou formou.

Podrobnější vysvětlení jednotlivých expozicních oddělení, jakož i poučení o duchu a účelu výstavy nalezne návštěvník ve výstavním katalogu, zpracovaném význačnými osobnostmi, kteří jsou v přímém kontaktu s myšlenkovou orientací Velkého Německa, danou jeho dějinným úsilím.

Jakub Vojska a Zdeněk Kavka - soupeři.

V tu dobu, kdy Václav z Ludanic zemřel, byl vrchním úředníkem na jeho statcích Jakub st. Vojska a je tedy přirozené, že měl ve správě ludanických pánství rozhodující slovo. Naproti tomu Zd. Kavka, který býval ve službách p. z Ludanic a byl s touto rodinou v přátelském poměru, hleděl se také uplatnit ve správě statků. Při své panovačné a hrabivé povaze zasahoval do práva moci Jak. Vojsky, ale ten si nenechal od něho poroučeti a tak byli hned v sobě. Václava z Ludanic pochováli začátkem října r. 1571 a již za měsíc poté k zemskému soudu sv. martínskému v Olomouci je zapsána v knize pŕuhonů č. 27 celá řada žalob. Žalují se navzájem Vojska, Kavka, Zachariáš z Hradce nebo vymáhají žalobami svědectví.

Hned na pohřbu Václava z Ludanic v Rokytnici dopustil se Kavka ošklivého, násilného činu na Jak. Vojsce, jak nám pŕuhony podrobně vyličují.

Jakub Vojska pohoní Václava Mole o svědectví, že léta tohoto v pátek po památce sv. Františka v dědině Rokytnici spolu s jinými tělo mrtvé nebožtíka p. Václava z Ludanic na onen čas pána mého ku pohřbu do kostela rokytského provázal. A když jsou nemohli truhly v kteréžto mrtvé tělo bylo s márními nésti, že malé dvře jsou do kostela, zastavivše se složili tu truhlu s mární na krchově. Kterouž jsem já jako úředník jsouc na Helfenštejně některým lidem z panství helfenštejnského vzíti a do kostela nésti rozkázal. K tomu jest p. Zdeněk Řičanský Kavka z Řičan přišel a ke mně že těmi slovy řekl: »Proč mi toho aksamitu já nevím, neráčili jste mi nic o něm psáti«. Po tom slově hned týž p. Zdeněk ke mně mluvil. Šelmo, zrádce, lotře, zloději, já vím žeš nebožtíku šelmovský, šibalsky, zlodějsky a lotrovsky sloužil a že tě nebožtík několikrát ze zámku sehnati poručil a tys odtud jeti nechtěl. A dovedu toho všeho na tě, bych měl Vizovice na to naložiti. K čemuž jsem já řekl: Pane odpírám tomu a žádný toho, ani vy pane, dokud živ za právo nedovodí, abych měl tím způsobem pánu svému kdy sloužiti. A potom vejduc do kostela týž Zdeněk tolikéž lotrů, zrádců, zlodějů mnohokrát opakujíc mně nadával. A že jest ta slova i jiná vzta- hující se na ujmou poctivosti mojí od téhož p. Zdenka mluvití slyšel.

Je ještě druhý pŕuhon a třetí ve kterých se onen výjev na hřbitově popisuje. — K tomu jest p. Zdeněk přišel mluvic mi dosti nevybíraných slov, mně pěsti k nosu přiměřil a pověděl, že mi zuby vytluče. A já že jsem pána žádal, aby toho tu v těch místech na ten čas nechal. A v tom jsem se ke dveřím kostelním k též truhle a lidem obrátil a téměř lidem, kteří tu byli, jsem řekl, »nechte dívání, milí sousedí, dávejte vy tu truhlu do kostela předse a než-li jsem já ta slova domluvil, přistoupíc ke mně p. Zdeněk, bez příčiny jemu dané, pěsti mne v vrch hlavy uhodil. A že jsem já sobě toho nenapravit. A co jest ta slova od p. Zdenka mluvití slyšel, že se k tomu znal, že mne pěsti uhodil a téměř Václavu Molovi ukazoval, že si ruku o mne okryval, když mne uhodil.

Zd. Kavka snažil se svůj nepěkný čin o pohřbu seslabiti proti- žalobou. Dále tvrdil a svědky chtěl dokázati, že Václav z Ludanic Jakuba Vojsku za služebníka míti nechtěl. Pohoní Václava Mole z Modřelic o svědectví — — — »co jest mu o tom vědomo, jak jest nebožtík p. Václav z Ludanic Jakuba Hřibovského z Bogdunačovic za úředníka na Helfenštejně míti nechtěl a co jest před týmž Václ. Mo- lem o téměř Jakubovi Hřibovském mluvil.«

Jak. Vojska pohoní téhož V. Mole z Modřelic o svědectví, že byl u Václava z Ludanic v oblíbě a podává pŕuhon tohoto znění: Když jest nebož. p. Václ. z Ludanic na onen čas pán můj, propouštějíc Jiříka Kosteláka z Kostelce ze služby úřednické mne jest za úřed- níka sobě zjednal a služby roční 70 kop gr. a šaty zouplna na mne i na dvě osoby mi dáti přislíbil. A že mně v úřad v ničem vkračovati nechce připověděl. Že mi týž Václ. Mol s Janem Pillarem na místě panském lidi z města Lipníka a ze vsí na panství helfenšt. v poslu- šenství uvedli a téměř lidem slovem panským prikázali, aby mne po- slušní byli, mnou se řídili a spravovali i v potřebách svých se ke mně utíkali. A když měl do Vidně týž p. Václ. z Ludanic léta tohoto při- času sv. Bartoloměje jeti, vycházejíc z domu paní Kateřiny z Vlčnova v městě Lipníku stanouc na prahu mne k sobě zavolal, ruku na mne položíc žádal i poroučel, abych při hospodářství i jiným vším svěře- ným sobě od pána pilnost měl. A že mi se toho všeho důvěruje, to poroučí pánu bohu a mně ještě po druhé. Když jest na vůz vsedl, poručil mi tolikež, jmenujíc mne pane Jakube, pánu bohu vás porou- čím. A že jsem toho ještě žádnému, jakž mi bylo důvěřeno, za živnosti páne pořádně nebyl od sebe odvedl.

Zajímavé jsou další dva pŕuhony Jakuba Vojsky na Václ. Mole z Modřelic o svědectví, které dobře ukazují, jaké povahy byl Zd. Kavka. — — — Že jest l. P. 1571 v pátek po památce sv. Františka v domě jeho p. Zd. Kavka byl vesel, ke mně se přívětivě měl, o mno- hých věcech se mnou rozmlouval, několik sklenic vína mi připil. A po- tom že k Helfenštejnu oknem vyhlídal a dotazoval se mne, mnoho-li by na obmetání téhož zámku vápnem nákladu vyšlo a že to všecko ji- náče býti musí. Potom že mi poroučel, abych purkmistru a starším lipenským pověděl, že jsou příliš moudří a mohli by ze dva nebo tři másy vína lejtí. A že pamatuje, že mu je někdy i take sem na to místo a to i jinde z města dále nosili. Aby si tu svou vysokomyslnost zapamatovali, že jim to k zpomenutí přijde a že pán take může bez šesti krejcarů býti. A že se tu se mnou týž p. Zdeněk přívětivě a ve vsí po- ctivosti vsedajíc na vůz rozžehnal.

Druhý pŕuhon: Že jest léta tohoto v pondělí v památku sv. Františka na zámku Helfenštejně byl, když jest p. Zd. Kavka na zámku Helfenštejně bez vědomosti mé do světničky, v kteréž já obyčejně bý- vám, přišel a odtud po jídle na velikou síň šel a ke mně řekl, že své věci na Rokytnici má a že jest stavení od dřeva, uchovej pán bůh ohně, že by mu všecko pohořelo. A protož že to chce do toho bílého sklepa sem na zámek Helfenštejn dáti přivéztí, abych týž bílý sklep ode- mknouti poručil. O čemž jsem já hned pánu oznámil, že ten sklep zamčen a zapečetěn jest a že já nevím, co jest v něm. Tu pán rozkázal

kně Mendrichovi přinesu a ten sklep puemkanouti. Tez jest pan saty sepsati a zinventovati, kteréž v tom sklepe našli poručil. A když Jan Pilar z Pithu listy na stole v témž sklepe trhati počal, toho jsem já, poněvadž to tu, jak v důvěření mám smrt páně zastihla, bráti a listů trhati dopustiti nechtěl a že mi k tomu týž p. Zdeněk řekl, že se před dobrými opatřuji a před lotry nic. Což jsem od pána pokojně snesl, ty šaty i listy v témž sklepe do truhel, když jsem jich bráti nedal, složil a od Jana Pilara listy zapečetěny byly. A co mu dále vědomo, jak se tu p. Zdeněk ke mně choval.

O velikém záští Kavkově proti Jak. Vojsce svědčí pŕuhon Vojsky na Jana Sobka z Kornic o svědectví, že léta tohoto ve svátek sv. Františka do dědiny Lýsek přijel a potom na hráz rybníka lýseckého se mnou šel. Psaní od p. Zdenka Kavky mi dodal a ústně mi pověděl, že mi p. Kavka vzkazuje, že jsem voly hubené poslal a tak aby je měli dobří páni a přátelé jísti, ale psi by jich nejedli. A snad to proto dělám, že pána nemám, abych věděl, že pána skoro mítí budu. A já že jsem mu tu odpověď dal, povězte pánu ode mne, že jsem mu vždycky rád sloužil, pokud jsem vědomost služby své od pána znal, ale poněvadž není má služba pánu příjemná, nemám vůle pánu sloužiti a v ten úmysl, který mi vzkazoval. A ať se na to pán bezpečí, že on mým pánem nebude. A když jest to Jan Sobek p. Zdenkovi pověděl, že jest se na mne hned hněvati počal a pověděl, že se toho na mně jako na šelmě pomstí. A co mu dále vědomo, jak jest týž p. Zdeněk o mně mluvil dotýkající mne na poctivosti a co tu i jinde slyšel od téhož Zdenka na ublížení poctivosti mé mluvit.

A druhý pŕuhon Jak. Vojsky na J. Sobka o svědectví, že léta tohoto, v neděli po sv. Františku v dědině Rokytnici při tom byl, když měl p. Zdeněk k p. hejtmanu jeti, že jest poroučel Francovi Glodyžovi, aby vezmouc s sebou téhož Jana Sobka a Zikmunda Synka na zámek helfenštejnský jeli a v zámek se uvázali. A když tam ten šelma úředník (Vojska) přijede, aby ho nepouštěli. A co mu dále o tom vědomo, jak týž p. Zdeněk o té věci poroučel. A že jest týž Jan Sobek s Francem Glodyžem a s Zikm. Synkem pro tu příčinu na zámek Helfenštejn jeli. Pod zámekem byli a že jich na zámek pustiti nechtěl. A že jest Franc Glodyž Foltynovi Příkasovi, kterémuž s jinými zámek poroučen byl, pohružky činil. A že jest i to týž Fr. Glodyž mluvil, by ho byli na zámek pustili, že by ty, kteří na zámku byli, byl do příkopu ometati dal. A co má dále vědomo, jak jest se v tom týž Fr. Glodyž chovati chtěl i mně pohružky činíc.

Pro zajímavost uvádíme také pŕuhon Jak. Vojsky na Jana Pilara z Pitku o svědectví, že na zámku Helfenštejně v přítomnosti a poručení p. Zdenka, též Jana Pilara, Václava Mole, Beneše Doubravského z Ochotic snešení se stalo, že k pohřbu nebož. p. Václ. z Ludanic, dobré paměti, na onen čas pána mého, kůň mimochodník hnědý měl veden býti, kterýž byl nebožtíku pánu od p. Jana Tomáše ze Zvole a Kolštejna prodán. A že týž Beneš Doubravský sám o své ujmě beze všeho svolení ze zámku Helfenštejna vzítí dal a za týmž mrtvým tělem vedl. A potom v Rokytnici kněžím 20 tolarův davše, ten kůň vzal, za nějž mi daleko více dávali.

Jak. Vojska pohoni také zemsk. hejtmana Zachar. z Hradce, že mi čeledi zámku helfenšt. též čeledi dvorské a lidí z města Lipníka i z vesnic z panství helfenšt. i rokytského k svědomí ku potřebě mé staviti nechce. Zejména Žibřida Škodky, purkrabí na zámku Helfenštejně, Matyáše, písaře důchodního, Šebestiána písaře, Martina Drozda, hradského, Zikm. Synka, Šimka, hospodáře ze dvoru svinského, Jana pacholka syna Koudelkova, Mandy, hospodíně ze dvoru svinského, Kateřiny dívky z téhož dvoru, Martina Davidova, Martina Poláčka, Pavla Slováčkova, Jana Řehořova a Jana Pavlištu z Rokytnice. Take Kavka podal na Zacharyáše skoro stejný pŕuhon.

Zdeněk Kavka podal celou řadu pŕuhonů, které dobře vystihují jeho hrabivou povahu. Předně pohoni Jakuba Hříbovského Vojsku z Bogdunčovic:

1) o koně, které před pohřbem Václ. z Ludanic na Helfenštejn poslal při času sv. Havla.

2) — — — že Martina Bosáka, vozataje mého, se 4 klisnami, kterýmiž jsem dal mrtvé tělo nebož. p. Václ. z Ludanic do Lipníka z Vídně vézti a Benešovi Doubravskému z Ochotic, aby opatření byli poručil, jakožto štolmistru p. z Ludanic, když jsem od p. hejtmana přijel a pro ně, aby na Čekyni přijeli, posílal, vydati mi jich zůmyslně nechtěl, nýbrž jich tam do vůle své zdržoval a takové zůmyslnosti mi napravití nechce.

3) — — — že léta tohoto při času sv. Matouše, chtěce na dovolení p. Václ. z Ludanic před morem na Helfenštejně býti, poslal jsem tři bečky vína bílého, 2 rakouského a 1 uherského a čtvrtou bečku červeného na Helfenštejn napřed. A on Jakub nechce mi to opatřiti, aby se sni na tom žádné škody nestalo, takových vín, když jsem pro ně poslal, mi vydati nechtěl, kteráž to vína posavad tam na Helfenštejně zůmyslně mně na těžkost a škodu má a mně takové zůmyslnosti napravití nechce.

4) — — — že si poslal na Helfenšt. před morem vůz ovsa napřed a ten oves vydati nechce.

Na tyto žaloby odpovídá Vojska pŕuhonem na Jana Pivce z Hradčan o svědomí, — — — když jest ve čtvrtek po památce sv. Havla léta tohoto od p. hejtmana mark. mor. k inventování svršků na zámku v Rokytnici stojíc na mostě před zámekem, dostal rozkaz, aby Zdenkovi Kavkovi koně, klisny, vína, ovsa z zámku helfenšt. nevydával, pokud mi p. hejtmana psaním poroučeno nebude.

Dále pohoni zem. hejtm. Zacharyáše z Hradce a na Telči na místě sirotka helfenšt. ku prvnímu soudu panskému do Olomouce — — — že mi dvou klisen hnědých, jedné turecké a druhé české, kterouž od p. Burjana Trčky, podkomořího král. česk. nebož. p. Václ. z Ludanic měl a mně ty obě klisny p. Václav dal, vydati nechce. Zná-li se, zná se k pravdě, pak-li při, chci to hodným svědomím pokázati.

2) — — — že mi kožichu sobolového, dlouhého, tupldykytou červenou potaženého, kterýž jest mi nebož. p. Václ. z Ludanic dal, vydati nechce.

3) — — — že mu bečku vína zaplatiti nechce, kterou Zdeněk ze svého při inventování statku rokytnického pánům zmocněncům poskytl.

4) — — — že Martina písaře, též Pavlíka písaře z Rokytnice, Sebestiána písaře důchodního helfenšt., Jiříka písaře obročního na Rokytnici a kotčího z Rokytnice k svědomí postaviti nechce.

Abychom mohli posouditi, co všechno se poztrácelo z majetku sirotka Kateřiny z Ludanic uvádíme půhony Jana Pivce z Hradčan na místě panny Kateřiny sirotka z r. 1573.

1) na Jakuba Vojsku, úředníka helfenšt. o svědomí ku potřebě paní Kateř. z Vlčnova. Co jest mu vědomo, kde jest ten řetěz zlatý, který byl nebožky pí Johanky z Lomnice, manželky nebož. p. Václ. z Ludanic a též Jakub jej až do smrti Václ. z Ludanic při sobě měl, kam se poděl anebo komu jej odvedl aneb kde by býti měl.

2) na Jana Pillara z Pitku. Komu jest kožichy ze sklepu z Veselecka, které byly nebožky pí. Johanky z Lomnice manželky nebož. Václ. z Ludanic, kuny i jiné věci, které v tom sklepe byly, vydal.

3) na Ludmilu z Miličina o svědomí, kdo jest zastavoval řetězy dva zlaté nebož. Johanky z Lomnice téže paní Ludmile a kdo je zase vyplácel a co jsou vážili.

Na konec uvádíme dva půhony, které násilnickou povahu Kavkovu dobře charakterisují. Rafael Přečinský z Přečina pohoni Zd. Kavku, že r. 1575 s lidem poddaným svým i statku lukovského, vsatského i vojenského do půl šestnácti sta s ručnicemi, ostřipy s meči a jinými nástroji vojenskými, jízdními i pěšími z Brumova i s vozy na kterých střelba vězena byla do království uherského na Pováží v mírné a pokojné zemi s těmi lidmi táhl. A přijeda ke vsi Lhotce Janovi Přečinskému, otci mému náležitě, dvůr témuž lidu obehnatí kázal, vrata, dvěře vysekati a parkány pobořiti poručil a z pokoje mého, ve kterém jsem já s manželkou svou a jinou čeládkou byt svůj měl, náčiní a jiné potřeby k hospodářství náležitě, pobrati dopustil. Truhly vylámati a což v nich našli peněz hotových, klínů od zlata, drahého kamení, stříbra, perel, šatův choděcích mužských i ženských, obrusův, ručníkův, prostěradel nemalý počet. Též soli z dolní světnice pobrati dopustil. A že jest témuž Zdeněkovi, v témž dvoře žádný nic neublížil a příčiny žádné nejmenší k odporu nedal.

A druhý půhon Mikuláše Přečinského z Přečina take z r. 1581, — — — že r. 1575 v pátek po sv. Martině Zdeněk Kavka z komnaty, v kteréž jsem vína svá a jiné potřeby měl, — — — že jsou mi vína 5 beček roztočili, k těm bečkám z ručnice stříleli, dna těch beček vysekali, mouky nemálo do toho vína, kteréhož vypítí nemohli, vysypali. Na horu do světnice vejdouc a dvěře vysekají, truhly rozlámali a což v nich našli, peněz hotových, klínů od zlata, stříbra drahých kamení, končíř stříbrem obložený a jiné vojenské nástroje i jiné potřebné věci mně pobrali. Žádného práva k tomu nemaje a toho mi napravití nechce.

Poručníky činím Jakuba Vojsku z Bogdunčovic a na Količíně a bratra svého Rafaele.

U žádného z uvedených půhonů není zapsán nález čili rozsudek, nevíme tedy, jak dopadly žaloby. Zdá se, že většina z nich byla urovnaná smírem (poklid) u soudu i mimo soud, jak to tehdá bylo obyčejem.

Nás, čtenáře Záhor. kroniky jistě zajímá, že po obou soupeřích zachovaly se trvalé, kamenné památky umělecké, po Vojskovi v Lipníku a po Kavkovi v Přerově, v obou městech nejstarší svého druhu, ačkoli pobýli v našem kraji jen kratší dobu.

Antonín Fröhlich:

Z historie poštovního úřadu v Lipníku n. B.

Poštovní úřad v Lipníku zřízen byl c. k. ministerstvem obchodu ve Vídni roku 1840. S povolením c. k. nejvyšší dvorské komory v měsíci listopadu 1842 zrušena v městě Lipníku sběrna poštovního úřadu a byla tam zřízena poštovská stanice. Současně byla ve Velkém Újezdě u Olomouce zrušena poštovní stanice, která byla přeložena do Lipníka, kde byla zřízena koňská poštovní výměnná stanice. Svobodný pán Max Löwenthal přijel 12. prosince 1842 drahou z Vídně do Lipníka s doktorem Dvořákem, tlumočnickem jazyka ruského, aby jel dále povozem přes Těšín, Krakov a Lvov do Petrohradu, kde měl dokončiti vyjednávaný o poštovní konvenci s ruským čarstvem.

Za poštmistra Kamareitha byla úřadu přidělena prvá úřednická síla, expeditor Rojka. Službu doručovací v té době vykonával jedině jeden listonoš (pro celé město). Z okolních vesnic docházeli pro poštu obecní poslové. Úřad se tehdy nacházel v Osecké ulici v domě č. 351 a patřil poštmistrovi Kamareithovi. Úřadovna byla jen v jediné místnosti v přízemí, kde byla v roce 1906 zřízena telefonní ústředna. V roce 1870 zavedena byla pochůzka od poštovního úřadu ve Veselíčku, v roce 1890 z Oseka a o rok později ze Soběchlebs. Dopisy byly adresátům doručovány za poplatek 1 krejcaru, noviny a listky za poplatek půl krejcaru rakouské měny. Asi okolo roku 1885 zřízen byl v Lipníku samostatný telegrafní úřad. Nacházel se v domě, který patří t. č. dru Brzobohatému a v němž je umístěn »Národní hostinec«.

Současně přidělilo ředitelství pošt a telegrafů v Brně poštovnímu úřadu druhou expeditorskou sílu, p. Veverku, který později byl přidělen k službě ambulanční do Vídně, a jako náhrada nastoupil u úřadu službu syn poštmistra Kamareitha. V telegrafním úřadě vykonával službu telegrafista Heindel. Do té doby spadá přidělení druhé listonošské síly. V roce 1890 byl přemístěn telegrafní úřad do poštovní budovy do místnosti, kde na staré poště posledně bylo šekové a poukázkové oddělení. První expeditorkou, která byla úřadu přidělena, byla sl. Wurstbauerová, která se později provdala za poštovního expeditora a ze služby odešla. Náhradou za ni přidělena opět ženská síla, taktéž za přeložené expeditory Veverku a Rojku, takže vedle poštmistra byly u úřadu zaměstnány výhradně tři ženy expeditorky.

Poštministr Kamareith, syn předchůdce, zemřel roku 1890 a úřad

obdržela manželka jeho Filipina, která byla ještě před provdáním jako expeditorka u úřadu zaměstnána.

Jaké poměry tehdy panovaly, vidno z následujícího: Ředitelství pošt a telegrafů v Brně jmenovalo po smrti poštmistra Kamareitha poštmistrem Lustiga z Velké Bystřice. Jmenovaný dojel do Lipníka a chtěl zakoupiti budovu, ve které se nacházel poštovní úřad. Navštívil majitelku domu pí Filipinu Kamareithovou, představil se jí a tázal se, zda by jemu dům neprodala, že byl ředitelstvím jmenován správcem úřadu. Po této otázce šla paní K. k psacímu stolku a dala panu Lustigovi přečísti dekret, kterým byla jmenována poštmistrovou pro úřad v Lipníku. Dekret byl vystaven ministrem obchodu ve Vídni. — Paní Kamareithová provdala se krátce nato za sekundárního lékaře všeobecné nemocnice, dra Rosenbauma.

V roce 1896 zavedena byla u úřadu noční služba, kterou vykonávali dva nově úřadu přidělení expeditoři. Téhož roku byl zaveden první venkovský obvod doručovací a v městě toho času doručovali poštu tři listonoši.

Dnes poštovní a telegrafní úřad v Lipníku n. Beč. jest umístěn v prostorných místnostech nových městských domů a také počet poštovních zaměstnanců odpovídá zvýšenému provozu dneška.

Dr. Bohuš Vybíral:

Třebechovický příklad a hranický záměr rodáckých sjezdů.

(Dokončení.)

Konče svou zprávu, praví Vendelín Dušek: »K jaké potěšitelné naději nevzbudí usjednocení řádných a vznešených mužů! Jak velice musí tato fundací třebechovickou studující mládež k horlivému vynaložení schopností svých vzbuzovati! Nyní nebudou obyvatelé třebechovičtí žádných výloh spořiti a želeťi, aby jen svým dětem dobré vychování, všemožné vzdělání a vycvičenost zaopatřili, když tak veliký řád slavných mužů před očima měli, v jejichžto srdcích se vždy vládlost a přátelství — což nejkrásnější ovoce literárního umění jest — vděčná láska a přílnutí k otčině, k spolubratřím i k těm, kteří vzdálení jsou, zachovala, a konečně všech větším dílem zase spojila, aby jim malý a prostý chrám, ale u vznešené řeči pro nynější a budoucí svět vzdělala, který bez nápisu ku každému volá: Takhle přivádí literární umění k dobrému stavu a vznešené myslí. — Pryč mračoty, temnosti, hlouposti, neumělosti, potupné, škodné a ohavné z míst zasvěcených!«

*

Zájem, který v Gallašovi vzbudily zprávy o prvním sjezdu třebechovických rodáků, nebyl při jeho zvláště silné vyvinutém lokálním patriotismu jistě pouze chvílkový a když se po třech letech znovu psalo o druhých rodáckých slavnostech třebechovických, užíval v něm úmysl

přesvědčiti své spoluobčany, že by měli následovati tohoto dobrého a povzbudivého příkladu. Jak jej uskutečnil, dosvědčuje jeho spisek Pobízka všech učených rodilých Hraničanů k ujednání a zřízení zvláštní — dle příkladu třebechovické — vlastenské slavnosti v jejich otcovském městě. Vydaná od jejich spolukrajana Jozefa Heřmana Gallaše roku 1823.¹⁾

V úvodě, nadepsaném Pár srdečných, o lásce vlastenské jednajících slov k mojim milým hranickým spoluvlastencům, připomíná Gallaš několika příklady, vzatými hlavně z římských dějin, že láska k vlasti je člověku vrozena a nedá se z lidských srdcí vypuditi. K svému domovu lnou i národy méně kulturní, svou zemi milují lidé, krásas je sebe chudší a smutnější, jak by neměl milovati tedy svou krásnou a pozehanou otčinu Moravan a jak by neměl lpěti na svých Hranicích jejich rodák, když je chváli i cizinci. Cituje různé hlasy o krásné poloze města a nedalekých lázních teplických, proslulých už po staletí svými léčebnými účinky. Poté připomíná četné šlechtické rody, které bydlely v Hranicích, jako doklad o někdejší významu svého rodiště. »Ale nejen rytířskou slávou tak mnohých a znamenitých, urozených zde usedlých čeledí mohou se Hranice honositi, nýbrž i učeností a umělostí, zvláště pak množstvím zrodilých zde duchovních mužův, mezi nimi Bohuš, opat kláštera hradištského blíž Olomouce, první místo zasluhuje.« Gallaš jich uvádí jen od XVIII. století dlouhou řadu. Byli to ze světských duchovních: Jan Rýpar, bývalý farář lešenský, Václav Kuča, Jan Křenek, Hynek Soukup, bývalý arcikněz a farář u sv. Jakuba v Brně, zakladatel stipendií pro hranické studenty, Karel Šejda, posledně farář v Žeraticích, Jan Horák, Karel Holý, žeratický farář Reyech, František Pernsteiner, bývalý farář a děkan v Modřicích u Brna a jeho bratři Josef Pernsteiner, farář a děkan v Kloboučích u Brna a Hynek Pernsteiner, Antonín Dvořák, bývalý farář všeohovský, Ondřej Pop, farář v Hustopečích, Josef Mik, farář a viceděkan v Drahotuších, František Šerý, farář lešenský, Jan Řehula, Antonín Václavík, Ondřej Ostravský, Antonín Šrom, Jan Reich a Hynek Šumbera. Nato následuje přehled řeholníků: Páter Hruška, Kristián Šnejdrla, N. Skřepeska (?), Fulgenc Šerý, Matěj Vymětálek, Samson Velich, Ambrož Klimek, Páter Schönweiz, Páter Gelink, Antonín Kubeša, Filip Homola, Johanna Chrámková. »Ale,« dodává Gallaš, »nejen mezi duchovními, nýbrž i mezi světskými (rodáky) a sice i mezi nejchudobnějšími řemeslníky počítaly kdysi Hranice a počítají ještě za našich časů, mnoho študivovaných osob — ač nyní mezi sprostými ne tak mnoho jako před lety, kdežto v první polovici minulého století krejčíři, soukeníci, kožešníci, punčocháři a těm podobní řemeslníci dosti dobře latinsky rozprávěti znali. Neb ma(jíc) předkové naši za onoho času v blízkosti u piaristův latinské školy, tak i nejchudobnější rodičové

¹⁾ Gallašova Pobízka je zachována v rukopise zemského archivu v Brně, sign. G. V. 32, na jehož obálce je poznámka Historisch-statistische Sektion ad Num. 190 ai 381. Je to sešitek velikosti 21×17 cm s novějším označením listů čísla 1—47. Listy 1, 2, 46 a 47 jsou úplně prázdné, listy 3 a 45 pak popsané jenom na první stránce. Rukopis je celkem dobře čitelný, ale na několika místech nedopsaný, chybí hlavně některá křestní jména hranických rodáků.

v ohledu výborného mravního a nábožného cvičení, jež mládeži v těchto pobožných školách pilně přednášeno bylo, svůj poslední krejcar na to častokrát vynaložili, aby jej jejich dítky užiti mohly... Bylo pak často na takových chudobných studentech shledáno, že se mezi nimi ty nejvýbornější hlavy vynacházely... Možnější ale takměř všichni nechali své syny na nejméně šest humanistických škol a aritmetiku studovat. Někteří i filosofii přešli, dřív nežli se na řemeslo oddali, jako Antonín Chrámek, Karel Anderla a synové jeho Baltazar, Karel a Josef, Jan Sen a ještě někteří jiní.« Vzpomenuv pak také ševce Hermana, výborného latinika, jenž míval na Motošíně soukromou školu, jejíž odchovanci bývali pak velice dobrými studenty, vypočítává Gallaš dále studované Hraničany: Antonína Kubešu, E. Chrámka, který býval mnoho let hranickým syndikem, Františka Kuliška, chirurga a dlouholetého představeného města Hranic, Dominika Dvořáka, Václava a Františka Brankeho, Antonína Frantíka, Jana Pernsteineru, Františka Sobola, Filipa Šena, Dominika Pulku, Jana a Dominika Šerého, Antonína Grubra, Jana Řehulu, Jana Kořínka, Matouše Hondla, Lenhartu Jelce, Františka Hamuzka, Hynka a Josefa Švarce, Lenerta (?) Kolaříka, Františka Rábla, Františka Jambora, Josefa Anderlu, Antonína Dvořáka, Šebestiána Řehulu nebo Řeholu, Karla a Ferdinanda Kobru, Jana Hořína, Sládka, Lenze, Herrmanna, Grensera a Stahalu. Stejně jako u duchovních osob zaznamenává při tom Gallaš také u těchto vzdělanců, co mu bylo z jejich životních osudů známo, takže i po této stránce je jeho spisek zajímavý.

Poté uvádí Gallaš svým rodákům na paměť místní literární sbor, kdysi proslulý, jehož členové měli mimo jiné povinnost spisovat a opisovat městské památky, při službách božích sprostnému lidu z knih předpěvovati a s ním se modliti, v neděli pak a ve svátek po službách božích sousedům, kteří se u nich shromažďovali, v Písmě svatém neb v jiných nábožných knihách čísti a »potemnělá aneb tajemná« místa vykládati a vysvětlovati. Ze soudobých literátů se může Gallaš bohužel jenom o dvou pochvalně zmínit, o Maňáskovi a Peregrinu Pešloví, a lituje, že nejznamenitější památky, sepsané někdejšími hranickými literáty, »skrz velikou nedbalost a nevědomost některých ignorantů, jenž se do radních ouřadů vpletlí a vtačili, na půjčkách k ztracení přišly«.

Dále poznamenává Gallaš, že z Hranic pocházel známý starý český knihtiskař Jonata Bohutský, o němž připomíná, že byl Veleslavínův zet⁵⁾ a k Bratrům moravským dle náboženství náležel. Ze starších hranických spisovatelů neznal autor Pobízky nikoho, mimo bratra Šimona,⁶⁾ »jenž svou tištěnou o náboženství jednající cedulu pánům hranickým — totižto urozeným obyvatelům a měšťanům zdejším —

⁵⁾ Jonata Bohutský nebyl vlastně Veleslavínův zet, nýbrž manžel Veleslavínovy vdovy.

⁶⁾ Bratrský kněz Šimon přišel do Hranic z Bělé, kde byl 1507 správcem zboru. Zemřel v Hranicích r. 1511. Josef Jireček uvádí ve své Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku (sv. II., str. 257), dva Šimonovy spisy: Odpověď Br. Šimona knězi Tomášovi a První cedule Br. Šimonova, kteráž psal pánům starším hranickým, v kteréž se zpravuje krátce o řádu kněžství svého, oba z roku 1507.

podal«. Z novější doby uvádí také pouze jediného, Františka Pernsteineru,⁷⁾ který vydal knihu o víře a náboženství, ve třech dílech, v jazyku moravském v Brně tlačenou.

Obšírněji se pak rozepisuje Gallaš o hranické farní knihovně. »Farní kostel hranický měl již v XVII. století svou vlastní knihovnu, kteráž ale podobně farářův nedbalostí a kaplanův lehkomyšlností, jenž sobě z zadržení kostelních kněží žádného svědomí nedělali, celá se rozsykala a zmizela, že z nich za našich časův ani jediná při kostele nepozůstala.« Několik z nich zachránil Gallaš šťastnou náhodou na dražbě po zemřelém bělotském faráři a daroval je do nové farní knihovny, kterou se mu podařilo po dlouholetých námáhách roku 1811 konečně založiti jako knihovnu studijní. Z původních 300 svazků vzrostla tato knihovna za první desetiletí asi na dva tisíce knih a »byla by snad o mnoho víceji čítati mohla, kdyby tí, k jejichž prospěchu nejvíce směřuje, něco horlivěji, než se až dosavad stalo, o její rozhojnění byli se přičinili«. Jako její mecenáše zaznamenává Gallaš Jiříka Bergra, Františka Rábla, Františka Tambora, Dominika a Antonína Dvořáka, Jana Krause, Matěje Klátíla, Antonína Spručka a Františka Glose.

Vedle této farní knihovny jsou chloubou Hranic i některé znamenité knihovny soukromé, jako: Frombekova, Bergrova, Václavíková, Antonína Dvořáka a Johnova. »P. John, kterýžto znamenitou sbírku samých českých kněží, mezi nimiž mnohé výborné a vzácné se nacházejí, shromážděných má a protož také v ohledu svoji horlivé lásky k jazyku vlastenskému vzláští pochvale a vážnosti zasluhuje. Jen k obávání jest, aby tato znamenitá sbírka po jeho smrti do ruků nevážných nepřišla a roztroušena nebyla. Pan Antonín Dvořák počíná též s velkou pilností a horlivostí knihy české, vzláště pak historické, sbírat. Ó by se takových milovníků moravskovlastenské literatury v tomto městě našem rozhojňovalo, pak by zajisté mnohé výborné a paměti hodné literární práce od svojí záhuby, kteráž jim den ode dne více od idiotův a pošetilých, nevděčných odrodilcův, ušetřena a zachována byla«, touží Gallaš.

Pak přechází k výtvarnému umění a poukazuje na četné šlechtické rodiny, které v Hranicích žily, nepochybuje, že jeho rodiště hostovalo i dosti výtvarníků. Připomíná však jenom novější: Karla Řehulu, dobrého malíře a velmi dobrého štafíře aneb pozlatníka, jeho žáka Šebestu Řehulu, svého otce Františka Gallaše, dovedného řezbáře a sochaře, z jehož dílny vyšli Václav Böhm a Jan Šubert a konečně Františka Pernsteineru, »kterýž znal nejenom čistě na papíře malovati, alebrž i v mědi rytí«.

Ani na hranické hudebníky a zpěváky Gallaš nezapomněl. Vzpomíná hrnčíře Maděry, který hrál na několik nástrojů a velmi dobře zpíval, pěvecké trojice Karla, Jana a Josefa Řehulových, Šebesty Řehuly a Jana Pernsteineru — oba byli dobří zpěváci —, bratří Františka

⁷⁾ František Pernsteiner (nar. v Hranicích, zemřel v Modřicích 1799) vydal v letech 1783—1784 v Brně ve dvou svazcích O víře a náboženství křesťanském patero kněží. Mimoto přeložil r. 1782 společně s Hančem, Doubravským a Mikulášem Kvapilem knihu kardinála L. A. de Noailles Svatý denní pořádek katolického křesťana. Tento překlad vyšel ve Vídni 1782 a v Brně 1790.

a Baltazara Sobolů, dobrých houslistů, a zpěváka basisty Dominika Pulky. Přitom přičiňuje Gallaš podobně jako u osob studovaných — také u všech umělců aspoň několik poznámek o jejich životě nebo o jejich úspěších, po případě zaznamenává, kde se jejich díla nalézají.

Třebaže chtěl být stručný, vidí na konec Gallaš, že již řekl pro svůj účel dosti, ba obává se, aby se mu nevytklo, »že i z těchto zde uvedených ne všichni tak výborné mravnosti jsou a byli, že by za muštr a příklad k následování představení být zasloužili, což ovšem pravda jest. Ale kdož medle tak dokonalého života jest, že by v ničem nikdy nebyl pochybil a byt by také i šlechtetného jednání se pilně přičinil, na němž by nešlechtetné oko někde nějakou vadu nevyšetřilo? ... Bylo by ovšem k požádání, aby se každý z nás své chyby všemožně napravit snazil a se přičinil, aby každá špínka, kteráž se na něm pozorovatelům jeho nelíbí, vyčištěna byla, já ale, poznávaje na sobě, že nikoliv tak čistý docela nejsem, abych se všem líbiti mohl, nechci se míchat do toho mravočnického práva, abych druhé myl a čistil, pokudž sám vynati musím: Homo sum, nihil humani a me alienum puto ... Zásluhy tedy a ctností pozorujme, vlastenci milí, a přičiňme se o to, aby v Hranicích nikdy na takových lidech nechybilo, jenžto by k cti a chvále témuž otcovskému městu našemu sloužiti a k rozhojnění jeho blaženosti prospěšni být mohli«. Jedním z prostředků, jimiž lze toho dosíci, jest nesporně dobrá škola. A pomoci škole, pomoci dokonalejšímu vzdělání dětí chce i Gallaš podle vzoru Trebechovičanů. Chce založiti spolek rodáků, o jehož účelu a směrnicích je poučuje v druhé části svého spisku, obsahující tento Plán k dobročinnému sjednocení učených hranických vlastenců — jak duchovního, tak i světského povolání — na němž také jiní šlechtetně smejslejší Hranicani podíl bráti mohou.

S povolením vysoké — jak duchovní tak i světské — vrchnosti sjednotí se zde rození učené muži k dobročinnému spolku, jímžto by se hranická škola zdokonaliti a po čase štipendia pro studující zdejší mládež rozhojnití mohla.

Ku kterémužto cíli a konci zavází se sjednocení oudové též vlídné společnosti k laskavému vyplnění následujících článkův:

Nejprve, že každoročně dva zlaté v dobré stříbrné minci složití chtějí, z nichž jeden k školnímu ústavu, druhý pak k zvelebení jejich bratrské slavnosti, kteráž každého pátého roku držána býti má, náležeti mají.

Za druhé obětuje každý oud při svém přistoupení do též vlídné společnosti jednu čistě zavázanou knihu do zdejší kostelní pedagogické bibliotéky, do níž své jméno, pak den měsíce a rok svého narození zaznamená. Kteréžto bratrské knihy ve vzlaštíní schránce držané a zachované budou.

Za třetí zaváže se každý ještě dál, že ještě nějakou částku ze své literární zásoby po smrti svoji též kostelní knihovni věnovati a kšaftem odporou(čiti slibuje).

V tom ohledu budou této hranické vlídné společnosti dobře vyhotovená kázání a jiné literární práce od duchovních oudů sem věnovaná velmi milá.

Za čtvrté zavází se spojení oudové, že každého pátého roku — pokudž jim to budto zdraví aneb okolostojícínosti jich povolání připustí — k jich bratrské slavnosti, kterouž v oktávě Narození B. Panny Marie držána býti má, najíti se nechají. Určitý den též slavnosti vzlaštíním tlačeným listem bude jim oznámen.

Bude pak tato hlavní hranická vlastenská slavnost v následujícím pořádku a způsobu po tři dni držána:

Když se určitého dne všichni pozvaní oudové v svojim otcovském městě sešli, odeberou se k onomu kostelíčku B. P. Marie pod lesem, jakožto k onomu posvátnému místu, od jehož Hranice své německé jméno (Weisskirch) dědí, kterýž totižto domeček Boží první stavení byl v celé té končině.

Zde shromáždívše se pod lipami a pozdravivše se vespolek, vejdou do téhož prastarého kostela, kdežto jeden (z) nejstarších duchovních Hranicanů krátkou modlitbu před oltářem, na němž onen prastarý obraz té tak nazvané hranické Panny Marie vystaven bude, ve jménu všech oudů na poděkování božských milostí, kteréž v tomto svém otcovském městě přijali, vykoná. Pak porouče se pod ochranu jeho a blahoslavené Matky jeho, odeberou se kamž se každému líbiti bude na procházku aneb také společně na ona místa, kteráž je v jejich mladosti nejvíce těšila a ještě těší.

Druhého dne před polednem budou ve farním kostele služby Boží od samých v Hranicích zrozených duchovních osob držené, totižto kázání, slavná mše svatá, při níž zdejší premianti k stolu Páně přistoupí a pak ty pro ně věnované knihy z rukův onoho duchovního přijmou, jenžto onou slavnou mši sloužil.

Po skončených službách Božích odeberou se všichni oudové na ono místo, kdež pro ně z oné druhé polovice věnovaných od nich peněz *mírný sice*, ale slušný oběd, jakž jej taková vlídná slavnost vlastenská žádá, přistrojen bude. Mírný pravím proto, že ne k hodování vlastně, nýbrž k dobročinnému cíli a konci v touto bratrskou společnost se sjednotili.

Zbude-li co z té druhé k tomuž cíli a konci věnované sumy, tak se chrámu Páně odevzdá, podobně i všichni ostatkové oběda chudým. Ano, já bych vinšoval, aby i pro chudé též slušný oběd přistrojen byl, čímž by o to víc slavnost ta zvelebena byla.

Po obědě vejdou opět do kostela, kdež zasi jeden z duchovních oudův Te Deum laudamus zanotí a pak všech přítomných požeňná.

Dne třetího před polednem budou duchovní oudové tiché mše svatě za všechny zdejší zemřelé čísti. Konečně odeberou se na hřbitov, kdež jeden z nich kratičkou mravní řeč o pomíjejícínosti lidské na rozloučenu držeti bude, po kteréžto — upamatujce se na to, že se snad po pěti letech ne všichni zasi mezi živými shledají — podajíc sobě přátelsky rukův, rozloučí se bratrským políbením a kamž komu se líbiti bude, se rozejdou.

A tak celá ta vlídnosti hranická slavnost beze vši obtížnosti a velikých outrat jak oudův, tak obce zdejší a duchovenstva k prospěchu a zvelebení našeho otcovského města se skončí. K čemuž Bůh mých

milých krajanů srdca nakloniti a šťastného vyvedení popřiti račiž.
Amen!

*

Srovnáme-li nyní Duškovu zprávu s Gallašovou Pobízkou, uvidíme především, že hranický vlastenec směřoval svým návrhem k téměř cíli jako Třebechovičti: také on chtěl pravidelnými rodáckými sjezdy prohlubovat a živit lásku k rodnému městu a podporovat vzdělání. Jako v Třebechovicích, měla i v Hranicích působit na rodiče i na děti přítomnost četných studovaných rodáků, tam i zde se pamatovalo na odměny dobrým žákům a na stipendia pro chudé studenty. Dále poznáme, že se rozsah a pořad obou rodáckých sjezdů nápadně shoduje, a to nejenom pokud běží o jeho náboženskou stránku, nýbrž i v takovém zdánlivě naprosto místním bodu, jakým měla být shromáždění v kostelíčku Panny Marie pod lesem, protože ani v tomto případě není vyloučeno, že na Gallaše působila zmínka o starém dřevěném kostelíčku na třebechovickém pahorku Vinici, které se dočetl u Duška. Vedle těchto shod jsou však také některé rozdíly, dobře charakterisující Gallaše. Tak zdůrazňuje na př. Duškova zpráva silně společenskou povahu třebechovické slavnosti: mluví o oficiálním uvítání hostů, o oficiálních návštěvách, o společných procházkách a o přátelských besedách, při nichž nechyběly ani hudba a zpěv. Toto všechno hranický samotář Gallaš ve svém Plánu pominul. Ani založení studijního stipendia nevěnoval v Pobízce zvláštní pozornost, snad proto, že na jeho rodáky již pamatoval studentskou nadací Jan Soukup — zato se snažil, aby získal náležitý zájem a dostatečné prostředky pro farní pedagogickou knihovnu, již založil především pro podporu vyššího vzdělání hranického učitelstva a k povznesení hranického školství. Aby toho dosáhl, nespokojil se pouhým popudem k rodáckému sjezdu, jehož průběh by snad zaručil — jako v Třebechovicích — sjezdy další, nýbrž Gallaš vybízel přímo k založení zvláštního rodáckého spolku, jehož směrnice vytyčil v druhé části Pobízky, v Plánu. Ale jeho ušlechtilé snahy nedošly ani v této věci pochopení: Gallašův záměr se neuskutečnil a jeho Pobízka zůstala nám jenom zajímavým dobovým příspěvkem ke kulturním dějinám města Hranic.

Dr. Miloš Záleský:

Chaluha malá, *Stercorarius longicaudus* Vieill., na Lipensku.

Dne 3. září 1940 byla nalezena v Horních Nětčicích, okr. Lipník n. B., mrtvá chaluha malá (*Stercorarius longicaudus* Vieill.), zřejmě o dráty zabítá. Pták měl přeražené křídlo, hlavu po straně porušenou v peří; při stahování kůže jsem našel, že je hlava celá na povrchu krve podlitá (zřejmě po nárazu). Chaluhu tuto prohlížel a si určoval tamější řídící učitel p. Skříčil, jenž zachránil pro náš kraj již více ptačích druhů, aby nezapadly neznámy, a i jinak horlivě přispívá

k poznání naší přírody. Do reálky přinesl ptáka náš student Kořínek profesorů p. Kvapilovi, od něhož jsem ptáka obdržel pro mou sbírku, kde je kůže uložena.

Jelikož to byla první chaluha, kterou jsem měl v ruce, zaslal jsem kůži našemu vynikajícímu ornithologu, řídícímu učiteli J. Musílkovi v Pardubicích, jenž ptáka určil, jak uvedeno, a sdělil, že jde o mladého ptáka v normálním zbarvení.

Pták měl nohy silně zabláčené a v žaludku kaši barvy černozelelé neznámého složení.

Chaluhy jsou v Čechách a na Moravě severští zatouplanci. Náš nález chaluby není v našem okrese prvním nálezem tohoto rodu ptačího, poněvadž v literatuře jest uvedena z okresu již chaluha obecná severní (*Stercorarius parasiticus parasiticus* L.) v listopadu 1895 na Bečvě u Lipníka ulovená (podle ornithologa Čapka). Byly tudíž již zjištěny u nás na Lipensku dva druhy. A možná, dejme tomu, jest u nás někde i nějaká vycpaná, o níž vůbec nic není známo, která bere za své prachem.*)

Chaluha malá liší se od racků, jimž se celkem podobá, takže by každý řekl, že má před sebou černošedého racka, velmi osobitě. V prvé řadě tvarem zobáku, který je na špici hákovitý, dále ocas má vždy střední dvě péra nápadná, u dospělých ptáků neobyčejně prodloužená (naše fotografie ukazuje ocas ptáka mladého, jehož péra nejsou ještě dostatečně prodloužená). Chaluchy sídlí na severu, mimo jiné: Gronsko, sev. Amerika, Island, Orkneje, Hebridy, Skandinávie, sev. Rusko.

Chaluha malá je rozšířena: Skandinávie, Finsko, Rusko, Gronsko a sev. Amerika.

Dr. Jos. Jirsík ve svém zpracování ptactva (Jak žijí zvířata, 1935) praví o této chaluze, že je »poměrně nejhojnějším zabloudivcem u nás« a uvádí řadu nálezů. Ale i jiné druhy chaluh k nám zalétají. Tak i letos na území Protektorátu objevily se již 3 druhy.

Ze své severní oblasti rozšíření se zatoulávají ptáci ti do střední Evropy. Dost často to bývají mladí ptáci, kteří přijdou tu o život zástřelem, úrazem anebo jsou nalezeni vysílení.

Dospělé ptáky rozeznáme celkem dobře, avšak dosti obtížné bývá rozeznání ptáků mladých.

Chaluhy jsou dobří letci. Jsou to ptáci odvážní, kteří napadají jiné druhy vodních ptáků spolu s nimi sídlících. Pronásledují je tak dlouho, až jim zanechají kořist, kterou právě chytili. Živí se rybkami, lumiky, bobulemi, hmyzem a žerou i na mršinách. Severané vybírají jim vejce, někdy je i loví. Jsou to ptáci celkem důvěřiví, kteří se dají dobře oklamati.

*) Při příležitosti hovoru o tomto zajímavém nálezu chaluby dovoluji si prositi všechny naše čtenáře, aby v zájmu přírodovědeckého poznání našich krajů laskavě mi zaslali každého mrtvého ptáka, kterého by kde našli. Mnoho ku škodě přijde nazmar.

Dřevitý opál od Oseka n. B.

Od Oseka n. B. (okr. Lipník n. B.) mám velmi hezkou ukázkou dřevitého opálu.

Je to opálem prostoupený kmen neb větev o průměru 10-5 cm a výšky cca 15 cm. Na ukázce vyčnívá suk ze spodiny kmene. Spodní strana jest sice méně rovná, kdežto vršek jeví zřetelně ostré praskliny, jak tu bylo dřevo odštěpeno.

Barva opálu jest žlutá, avšak i tmavohnědá až černá. Černá zvláště v partiích uvnitř, kde jsou různé štěrbinové podélně ven vynikající. V jedné tmavé partii nahoře ven vynikající štěrbinou je viděti i pouhým okem útvary opálu. Pohlédneme-li lupou na partii, uvidíme velmi zřetelně hroznovité, ledvinité útvary opálu barvy světle žluté až černé. Černé mají převahu. Žlutý útvar jest větší než ostatní. Tyto útvary opálu pokrývají vnitřní dutiny.

Celý »zkamenělý« kmen jest omlet, jeho ostré hrany jsou zaobleny. Nejpravděpodobněji byl nalezen v řece.

Dřevité opály mají jemnou i hrubší strukturu dřevitou. Dle toho lze je velmi snadno poznati. Barvy jsou různé. Dřeva jimi prostoupená náleží vlastně mezi zkameněliny (fossilie). Dřevitý vzhled jest druhotný tak, jak hmota opálová prostoupila dřevo.

V literatuře od nás jest uveden dřevitý opál ředitelem Koutem z našeho kraje od Hlinska (Vlastivěda moravská, str. 2, oddíl: Geologická povaha půdy). Ředitel Kout píše: »u Hlinska, kdež nalezeno bylo i zkamenělé dřevo (opál dřevnatý), které dle nejlepšího znalce zdejší krajiny Klvaně ukazuje též na neogén«. Rozsouditi příslušnost našeho nálezů po stránce původu dle útvaru nelze, chybí podrobnosti o našem nálezu.

Domněnku Klvanovu tradovanou Koutem bylo by lze tak vysvětliti, že opál onen byl omlet již mořem oněch geologických dob. Moře toto tehdy sahalo daleko od Hlinska na protilehlou stranu. Ovšem není nutno zrovna klásti zkamenění onoho dřeva do tak pozdního období. Jak jsem pravil, neznáme o našem opálu z Oseka n. B. podrobnosti nálezů. Může jíti i o zbytek z doby pozdější.

Bohumír Indra:

Původ zemského měřiče Šimona Podolského z Podolí.

(Příspěvek k životopisu proslulého rodáka drahotušského.)

Symeon Podolský z Podolí, Jeho Milosti císařské geometr a měřič zemský království Českého, zaujímá jako malíř, vynikající geometr a autor »Knížky o měřích zemských« vynikající místo mezi měřiči zemskými. O jeho původu a mládí není však dosud mnoho známo. Jako

první bezpečné datum bývá uváděn rok 1575, kdy byl Podolský zjednan na učení k Matoušovi Ornysovi z Lindperka.¹⁾

Zasluhou Matěje Sabína Podolského, radního písaře v městečku Drahotuších, bratra Šimonova, dochovaly se některé doklady, jež konečně všechny záhady odstraňují, a obsahují také přesné datum zrodu Šimona Podolského. Toto bylo sice již jednou otištěno,²⁾ ale poněvadž se tak stalo v pojednání, zabývajícím se jinými otázkami, zapadlo a zůstalo nepovšimnuto, jak dosvědčují i nejnovější životopisy Podolského.³⁾ Zmíněné listy dobře osvětlují prostředí, z něhož Podolský vyšel, proto si jich zde všimneme podrobněji, jak toho zasluhují.

Šimon Podolský staral se na sklonku života sám, aby svým dětem opatřil doklady o jejich původu a korespondence, jež z toho vznikla mezi ním a rodnými Drahotušemi, dochovala se nám v opise, který z úcty k proslulému rodákovi dalo městečko poríditi do pamětních knih. Jsou to především dopis Šimona Podolského císaři, listy císaře Matyáše a Podolského Drahotušským, vysvědčení Drahotušských o rodičích a sourozencích Podolského a průvodní list jejich žadatelů.⁴⁾ Přináší mnoho nových, cenných zpráv k jeho životopisu.

Rozvažuje krátkost života, praví v dopise Drahotušským, neboť větším dílem už přešly dnové jeho věku, chce opatřiti dětem hodnověrné svědectví, že byli zplozeni z poctivého lože manželského a že také po předcích posílali z poctivých a vždy dobře zachovalých lidí. Obrátil se proto na císaře Matyáše se žádostí, aby byl na krátký čas uvolněn ze služby a mohl si tak doklady opatřiti. Maje však, píše v dopise císaři dat. 3. června 1612 »*jakž poutně tak i patentem otevřeným na to daným*« od Vaší císařské Mti poručeno, abych začatou práci dokončil a města Pražská i s hradem Pražským též se všemi ulicemi a jinými případnostmi podle umění geometrického instrumentem vyměřil a do gruntu vložil a na papír uvedl,⁵⁾ odpuštění nedostal a obrátil se proto na svého bratra Matěje Podolského v Drahotuších, aby mu všechny ty věci vyřídil, jako by sám byl přítomen. Zároveň prosil císaře v zmíněném již listě o přímluvné psaní purkmistra a radě města, aby dali vše z městských knih vyhledati a vydali mu pak svědectví pod pečeti městskou o šlechetném chování předků.

Přímluvný list císaře Matyáše byl vystaven v pátek po sv. Františku

¹⁾ Z. Winter: Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách, 199—201, Jireček: Rukověť II. 130, OSN, sv. XIX. 1029 a j. Nově zejména J. Petřík v Symeona Podolského Knížce o měřích zemských (Praha 1933, vyd. Česká Matice techn.)

²⁾ F. Hrejsa: Jednota bratrská a podobojí koncem 16. století ve světle nových zpráv. Roč. Husovy fakulty v Praze za rok 1930/31, 9-26. Hrejsa zabývá se tu několika traktáty z rukopisného sborníku, jež jsou připisovány Matěji Sabinovi, městskému písaři v Drahotuších, a zmiňuje se při tom také o Šimonu Podolském.

³⁾ J. Petřík I. c. 29, 33. Rok narození uváděn zpravidla 1562. Podolský se totiž zmiňuje ve své Knížce o měřích zemských, že se dostal k Ornysovi »jsa toho času ve třinácti letech«. Ve vysvědčení Drahotušských praví se však dvakrát výslovně podle zápisů jeho otce Jana, že se Šimon narodil r. 1561 v pondělí po Třech králích, měl tedy při vstupu do učení již skoro patnáct let.

⁴⁾ Opisy v rkp. 694, zem. arch. Brno.

⁵⁾ Je to zároveň doklad, že císař skutečně poručil plán Prahy dělat, neboť královská komora později popírala, že by byl takový rozkaz dal a nechtěla platit (viz Z. Winter, I. c. 200).

ku téhož roku a Podolský jej spolu s prosbou o něj a novým obsírným listem odeslal Drahotuškým.

V tomto dopise, daném v Novém městě pražském na Renhofu v den památky sv. Martina 1612, se omlouvá, že nemůže pro práci přijeti sám, ačkoliv už pro shledání přátelské rád by se k nim vypravil, a prosí purkmistra a konšele, aby umožnili jeho bratru všechny paměti z knih vyhledati a co by jim ještě povědomo bylo o otci a sourozencích, zejména od starých, hodnověrných svědků, aby na papír uvedli a pod pečeti městskou mu vydali.

Drahotuští, vážíce si zřejmě dopisu císařova i svého urozeného rodáka, poskytli Matěji Podolskému veškeru pomoc při vyhledávání paměti o rodu Podolských, vyslechli také v plné radě počestné starce Václava Kuchaře, Jana Hřivu, Jana Ochtába, Pavla Pavlika, Martina Zemánka a Václava Turnovského, měšťany a sousedy drahotušské, kteří starého Jana Podolského, otce Šimonova, a všechny syny dobře znali, a v krátké době dvou měsíců žádané vysvědčení odeslali. List s přivěšenou městskou pečeti jest datován v Drahotuších v úterý po památce Očišťování Panny Marie, jinak hromnic 1613 a byl odeslán do Prahy spolu s průvodním listem purkmistra a městské rady dat. v pondělí masopustní 1613 po měšťanu Václavu Kozíšníkovi.⁶⁾

Starší měšťané drahotuští potvrzovali, že neb. Jan Podolský, bývalý radní písař, pokud v Drahotuších v měšťanství zůstával, se choval vždy ctně a šlechtěně. V celém kraji si získal velkou vážnost u nižších i vyšších stavů a častokráte svěřovány mu mnohé práce a on vysílán k důležitým jednáním. Také synové jeho, pokud při rodičích v Drahotuších zůstávali, chovali se vždy řádně a když i v jiných zemích a městech bývali, vždy jen dobré zprávy o nich s potěšením slyšali.

Jan Podolský z Podolí, otec Šimonův a syn někdy Vojtěcha Podolského, dostal se do Drahotus r. 1543 při času Narození sv. Jana Křtitele. Podle starobylého řádu ukázal hodnověrné vysvědčení města Tešína o řádném na světě zplození a vysvědčení o dobrém chování z města Paskova, kde byl dříve usdlý, a nato přijat za měšťana a obyvatele Drahotušského. Hned příštího roku 1544 vzal na sebe na žádost obce a úřadu práci písařskou a vykonával ji pak až do smrti. Ženat byl s Martou, rozenou z Nového Jičína, a už při příchodu do Drahotus měl čtyři syny, Jiříka, Václava, Matěje a Zacharyáše, narozené v Paskově. V Drahotuších narodili se jim pak ještě dva, Samuel a Pavel.

Roku 1559 před sv. Bartolomějem Marta zemřela a Jan Podolský pojal brzy potom za manželku pannu Annu Pročkovou z Napajedel. Z tohoto manželství, potvrzeného řádně církevním správcem, narodil se jim v pondělí po Třech králích, t. j. 13. ledna 1561 syn Šimeon, pozdější zemský měřič, a po několika letech ještě syn Jakub.

Starý Podolský přežil i druhou manželku, která zemřela r. 1574 a na štědrý den byla pochována při kostele sv. Vavřince v Drahotuších. Vykonával dále úřad radního písaře a zemřel jako 77letý stařec v ne-

⁶⁾ Průvodní list je v opise omylem dt. 1614 místo 1613. Z téhož roku je také poslední vůle Podolského.

děli po Narození blahosl. Panny Marie r. 1580. Pochovali jej rovněž při farním kostele v sínce. Městským písařem byl 35^{3/4} roku.

Z osmi synů, z nichž čtyři byli zrozeni v Paskově a čtyři v Drahotuších, nejstarší Jiří Podolský se usadil v Uherském Brodě, oženil se tam a také tam umřel.

Druhorozený Václav zůstal v Drahotuších a oženil se s Ankou neznámého jména. Hospodařil na otcovském statku a po jeho smrti se jej ujal. Zemřel však již 1586 v úterý před sv. Tomášem, zanechav tři syny a tři dcery. Známe z nich Jana, Pavla, Zuzanu a Eyu.

Třetí syn Jana Podolského Matěj užíval s oblibou jména Sabin. Svědeckví Drahotušských o něm praví, že se v mládí obíral po mnoho let řezáním figur a liter v impresi. R. 1572 se oženil s Dorotou Bartovou, dcerou souseda a tkalce tlumačovského, usadil se v Drahotuších a po otcově smrti přijal na sebe úřad písařský, v němž také setrval až do smrti. Zajímavým jeho zjevem obíral se již dr. Hrejsa,⁷⁾ neboť je mu přisuzováno autorství několika traktátů o Jednotě, zejména »Sprostné a upřímé zprávy«, napsané r. 1591, jež obsahují cenné zprávy o současných poměrech v Jednotě a náboženských poměrech vůbec. Nabyl tedy jistě vyššího vzdělání, než jaké mu mohlo poskytnouti malé a bezvýznamné městečko, čítající celkem 91 osedlých. Všechny zprávy o něm svědčí, že se těšil nemenší úctě a vážnosti mezi spoluobčany než jeho otec Jan. V širokém okolí byl znám a častokráte zván k důležitým jednáním.⁸⁾ Máme doklady, že své nadání malířské a kreslířské uplatňoval i v pozdějších letech. R. 1595 činila s ním drahotušská obec smlouvu o dělání vrchu ve farním kostele na způsob sboru dřevohostického. Podle ní měl si barvy a zlato k tomu opatřiti sám. Sabin slíbil udělati také kazatelnicí a svícen do kostela.⁹⁾ Úřad písařský vykonával přes 35 let, r. 1609 přidán mu však na pomoc písař Bartoš Vodička a ten ujal písařství po něm. Matěj Sabin zemřel bezdětek v sobotu před sv. Lucii 1615, zanechav jediné vdovu Dorotu.

Zacharyáš Podolský, čtvrtý syn Jana Podolského, byl několik let komorníkem v Hodoníně u pana Čeňka z Lipého, maršálka království Českého. Také se tam oženil a usadil. Zemřel r. 1579, nezanechav dědice.

Samuel narodil se již v Drahotuších. Oženil se v Horažďovicích, usadil se tam, po několika letech však se vrátil na Moravu a přijal měšťanství v sousedním Lipniku. R. 1612 byl také již mrtev, zanechav jedinou dcerku.

⁷⁾ Viz pozn. 2.

⁸⁾ Srovnej na př.: reg. smluvčí Hranická A 17, B 6, 7, G 3, S 27, T 1 a j. (měst. arch. Hranice). R. 1597 jel s Br. Václavem Preysem, správcem hranického sboru bratrského, Janem Kunčickým a Janem Kolářovým do Horních Dunajovic k jednání o manželku Br. Preysovi (rkp. zem. arch. Brno, č. 743 f. 78 v). Zpráva tato nepotvrzuje v nejmenším domněnku, že by Sabin byl členem Jednoty a tudíž autorem zmíněných traktátů, neboť ten o sobě výslovně praví, že je »v Jednotě bratrské narozen i vychován«. Podle cit. listů Drahotušských, rodiče Matěje Sabina byli evangelici a také vlastní jeho bratr Pavel Johel byl luterským správcem církevním.

⁹⁾ Zem. arch. Brno, rkp. 694. Smlouva otiskána v Záhorské kronice XVII. 10.

Šestý syn *Pavel* byl po několik let na Bechyni za předního kantora, při panu Petru Vokovi z Rožmberka, později přijal úřad kněžský a stal se církevním správcem evangelické církve v Meziříčí pod Rožnovem (Valaš. Meziříčí). Byl jím však jen několik let a zemřel již r. 1607 v neděli velikonoční, pravděpodobně na mor, který rádil ve městě. V úterý nato byl pochován v kostele krásenském.¹⁰⁾ Jako kněz je nazýván *Pavel Johel* a byl zakoupen také v Drahotuších. Zanechal syna, který se ženil ještě před jeho smrtí. Už 20. června přijali Meziříčtí na jeho místo kněze Daniela Hrabovského.¹¹⁾

Nejmladší bratr Šimonův *Jakub* Podolský zemřel r. 1585 ještě v mládežnickém věku v Kroměříži o postním čase.

O *Simeonu Podolském* praví vysvědčení Drahotušských doslovně toto: »Nádepsaný pak Symeon s druhou manželkou Annou Podolskou z Napajedle zplozený a v Drahotouši leta 1561 v pondělí po svatých Třech králích narozený, ten potom leta 1575 při času sv. Václava od pana otce svého pana Jana Podolského a Matěje, bratra svého do Prahy vezen a tam ku panu Maušovi Ornisovi z Lintperku, měřiči zemskému království Českého k naučení se umění geometrickému byl oddán, kterýž v Praze, oženivše se tam, až posavad s manželkou a dítkami svými zůstává.« Vidíme, že tu byl uplatňován příklad staršího bratra Matěje Sabina, který se krátce předtím vrátil do Drahotuš. Také bratr Pavel studoval tehdy někde na vyšších školách.

Zpráva Drahotušských o Simeonovi shoduje se také se zápisy pražského cechu malířského, podle nichž byl Šimon zjedнан na učení k Matoušovi Ornysovi na den sv. Václava 1575 na 6 let a o téměř termínu 1581 z učení propuštěn. Není známo, kde potom tovaryšil. Říká nám to však jistě list o dobrém chování, vydaný Šimonovi v Olomouci ve čtvrtek oktáv Tří králů 1589, který Podolský ukazoval s listem o řádném zplození, když se toho roku ucházel o měšťanské právo v Praze na Starém Městě. V roce 1588 a předtím tedy pracoval v Olomouci.

Podolský udržoval i v pozdějších letech, kdy už opět pracoval u Ornyse a maloval také pro Petra Voka (u toho byl bratr Pavel předním kantorem), styk s rodnými Drahotušemi. Příhoda s nezbedným synkem Lorencem Wajsperegrem, kterého Podolský vezl z Prahy na Helfštýn na poručení Vokovo, je výmluvným svědectvím.¹²⁾

Pozdější životopisná data jeho jsou již známa.¹³⁾ V době, kdy Podolský sháněl doklady o svém původu, žil z osmi sourozenců jediný Matěj Sabin, záhy nato však také zemřel. Z jeho synovců byli na živu jen Pavel, syn bratra Václava, usazený v Krásné a pravděpodobně

¹⁰⁾ Kronika valašskomeziříčského emigranta Ondřeje Sivého praví, že kněz Johel, farář meziříčský, zemřel 18. apríle na Velikou noc právě v kázání (zem. arch. Brno, sb. Geschichtsvereinu rkp. 251, f. 22). R. 1597 je v Meziříčí správcem evang. církve ještě kněz Erazim Strážnický.

¹¹⁾ Komenský r. XIII. 1885, 269 a d., E. Domlivil, Valašskomeziříčský okres Vlastivědy mor. 187.

¹²⁾ V. Březan: Život Petra Voka z Rožmberka, 127, 109. Petr Vok byl tehdy držitelem helfenštejského panství, jež sousedilo s Drahotušemi. Podolští jej zajisté také odtud znali.

¹³⁾ Srov. J. Petřík, I. c.

také syn kněze Pavla Johela, faráře meziříčského. Druhý syn drahotušského Václava, Jan, oženivší se r. 1586 v Hranicích se Zuzanou, bohatou vdovou po Janu Hovůrkovi, zemřel brzy po svatbě, zanechav dcerku Annu.¹⁴⁾

Protože také Matěj Sabin Podolský nezanechal dětí, učinila jeho vdova Dorota r. 1618 narovnání o majetek s dětmi Václava Podolského, Pavlem Podolským a jeho sestrami Zuzanou Janíkovou, Evou Markovou a Václavem Izákovým, přibравši také Annu, sirotka po zemřelém synovci Janovi.

Šimon Podolský z Podolí je v listinách titulován jako urozený. Byl vladýckého stavu a erb měl společný s rodem Fruweinův z Podolí. Jak se do tohoto erbovního příbuzenství dostal, píše Sedláček.¹⁵⁾ Fruweinové přišli do Prahy koncem století ze Slezska a Martin vykazoval se u dvorské kanceláře se svým příbuzným *Šimonem Podolským*, že byli už od krále Vladislava připočtení mezi uherskou šlechtu. Císař Rudolf jim proto r. 1603 erb obnovil a přidal predikát z Podolí.

¹⁴⁾ Vdova Zuzana přivedla do manželství sirotka Pavla Hovůrku z prvního manželství a již r. 1592 vdala se po třetí. Nový manžel Zacharyáš Svoboda choval však tak nevázně, že jí utratil polovinu statku.

¹⁵⁾ A. Sedláček: Heraldika II. 412, kde také popis erbu.

Florian Zapletal:

Svobodný dvůr v Rakově na panství helfenštejském.

Ves Rakov patřila kdysi k panství helfenštejskému stejně jako řada jiných obcí v kraji jižně od Hranic. A byl tam svobodný dvůr, na kterém seděl dvorák. Svědčí o tom list z r. 1485 od Viléma z Pernštejna, tehdejšího držitele uvedeného panství. List zní:

Vilém z Pernštejna na Helfenštejně, nejvyšší maršálek království Českého a nejvyšší komorník soudu brněnského, i s erby a budoucími potomky helfenštejskými známo činíme tímto listem všem vůbec, kdož jej čísti aneb čtoucí slyšeti bude, že předstoupili před nás opatrní *Matouš a Vítek bratři vlastní z Vitonic*, věrní naši milí, a nám jsou ukázali list na *dvůr v Rakově*, kterýž jest panství našeho, že by jej koupili sobě a erbům svým od slovního *Petra z Bořikovic* s naším povolením a dobrou vůlí, kterýž dvůr řečený brzky jsme dali dotčenému Petrovi Bořikovskému a ženě jeho, do jejich dvou životů, za službu téhož Petra již dotčeného, kterouž nám činil v časech minulých, prosíce nás, abychom jemu dotčenému Matoušovi a Vítkovi bratřím listem naším téhož kupu potvrdili, v témž právě jim a erbům jejich popřáli držeti a požívat, jakž jim a kterými platy prodán jest. A my znajíce v tom slušnou jejich prosbu i tudy užitek náš, povolili jsme a mocí listu tohoto povolujeme a dáváme ten dvůr svrchupsaný jim svrchupsaným Matoušovi a Vítkovi, ženám, dětem i budoucím jejich potomkům, se vším jeho příslušenstvím a právem, s rolí oranou i ne-

oranou, s loukami, s chrastinami, s rybníčky, s mezemi, s hranicemi, tak jakž od starodávna příslušelo a přísluší k tomu dvoru, a jakož Petr Bořikovský to od nás držel a požíval, ku právu jejich purkrechtu, a to pod plat jmenovitě, tak že oni často psaní Matouš a Vítek, jejich děti neb budoucí potomci, nám svrchupsanému Vilémovi, erbům a budoucím našim potomkům, pánům helfenstejnským, na časy budoucí z toho dvoru svrchupsaného mají a povinni budou dávatí dvě kopy grošův každý rok peněz drobných, obecně berných, a to rozdílně na svatého Jiří kopu a na svatého Václava kopu, tři měrice ovsu, slepice tři. Svrchupsaným Matoušovi a Vítkovi, jejich budoucím potomkům, drvo ku pálení a k stavení má se dáti k potřebě tu, kdež by jim bylo od hejných našich helfenstejnských ukázáno. Také budou moci do hor helfenstejnských na žaludy hnát sobě svobodně z toho dvoru čtvero sviní bez uplacení a překážky. A tak ty platy dávající a spravující svrchupsaní kupitelé, jejich děti i potomci budou moci ten dvůr v témž právě prodati, zaměnití, dáti, poručiti, s ním učiniti jako s vlastním svým, však bez umenšení platu nahoře psaného a osobě nám hodné. Jaká kdyby berně královská v zemi Moravské svolena a brána byla, tu sobě a erbům našim a budoucím pánům helfenstejnským pozůstavujeme. A protož já svrchupsaný Vilém slibuji sám za sebe, za erby své a budoucí pány helfenstejnské, jim svrchupsaným Matoušovi a Vítkovi bratřím, jejich dětem, ženám a budoucím potomkům v to nikterakž nesahatí mocí, právem, ani kterým obyčejem na tom překážeti, než při tom je zůstaviti a zachovati, což se v tomto listu píše a zavazuje. Tomu na svědomí a na potvrzení pečetí svou kázal jsem k tomu listu přivěsiti, jenž jest dán a psán na Hranicích v pátek po sv. Bartoloměji léta od narození syna Božího tisícího čtyřstého osmdesátého pátého.

Pozdějšímu majiteli svobodného dvoru v Rakově Janu Kostrouchovi znovu potvrdil uvedenou výsadu Ferdinand kníže z Ditrichštejna, a to v odměnu za zásluhu, kterou si byl u knížete získal při vpádu Švédů na jeho panství hranicko-lipnické, ale za jistých nepatrných výhrad, opatřil visutou pečetí a svým podpisem na hradě Mikulově dne 25. října r. 1656.

Toto potvrzení bylo napsáno na pergámenu. A jen z něho je známa výsada Viléma z Pernštejna z r. 1485 na svobodný dvůr v Rakově, jak se tehdy psala tato ves. Potvrzení je německé, původní znění výsady je české.

Slovutný Petr Bořikovský z Bořikovic, který dostal od Viléma z Pernštejna za službu dvůr v Rakově, psal se, jak se domníváme, po vsi Bořikovicích jižně od Hrotovic na Třebíčsku, která se uvádí od konce 16. stol. jako ves pustá. Zůstal z ní pouze dvůr.

Matouš a Vítek, bratři vlastní z Vítonic, kteří získali dvůr v Rakově od Petra z Bořikovic, psali se po Vítonicích, ležících jižně od Rakova.

Z rodu Kostrouchů uvádí se r. 1633 Matěj Kostruch. Podle listu, daného ve středu po sv. Valentínu r. 1633, prohlásil purkmistr a všechna obec dědiny Rakového, že prodali Matěji Kostruchovi do Paršovic louku od Opatovska i malou loučku od Šilhavého meze až po

Matyáškovu roli, jak se jede k Opatovicím, za dědičnou na věčné časy. Na kupní smlouvě je podepsán také Jan Kryštof Fidler z Muldavy, úředník helfenstejnský.

List z r. 1485 ukazuje, jaké byly poměry také u ostatních dvoráků na helfenstejnském panství za Viléma z Pernštejna. Povinnosti byly neveliké. Ale přibývalo jich zejména po válce třicetileté. Svědčí o tom list Leopolda knížete z Ditrichštejna, daný a psaný na Mikulově 24. února r. 1703, ve kterém se praví, že před knížetem předstoupili Jan Hradil a Jiří Smetá, oba dvoráci panství helfenstejnského z dědiny Šimře u Soběchlebu, a žádali od knížete potvrzení svých starých svobod, obsažených ve starém urbáři a v rejstrech purkrechtů a zachovávaných od vrchnosti za pánů z Pernštejna a z Vrbna.

Svobodný dvůr v Rakově, kterého se týká list z r. 1485, je dnešní číslo 10, bývalé fojtství.

Richard Konečný, Radvanice:

Byl v Radvanicích dvůr?

Dosud nikde nebylo psáno, že v Radvanicích stával v XVI.—XVII. stol. dvůr. V souvěkých listinách se o něm téměř nemluví, a u nejstarších občanů se o něm nedochovalo žádného vědomí ani slechu, čemuž se nelze diviti, pomyslíme-li, že od dob zrušení a přeměnění v poplatný selský statek uplynulo nejméně půltřetího století. Listujeme-li však v dějinách pozorněji a roztroušené zprávy v různých pramenech seřadíme, přicházíme k závěru, že i tu stával dvůr.

Do XV. století náležela selská půda v Radvanicích (vyjma svobodných půhonů, kteří zde tvořili samostatnou, na žádné vrchnosti nezávislou obec) vždy několika šlechtickým rodům, z nichž žádný se zde trvale neusadil a nezřídil si tu tvrz se dvorem, jak tomu bylo v mnohých okolních osadách. Teprve v XVI. stol. octly se všechny zdejší selské statky v jedné ruce - pánů z Pernštejna -, a po nich v držení pánů z Vrchlabí, kteří drželi vinarský statek spolu se Zábeštní Lhotou a Radvanicemi do r. 1579, kdy jej prodali Janu Otíkovi z Penčic.

Jan Otík náležel mezi ony drobné domácí šlechtice, kteří kromě menších statků v blízkém okolí měli v některé osadě nějaký majetek, na němž byli trvale usazení a dle toho se psávali. Jan Otík dle toho, že byl trvale usazen v Penčicích, psával se z Penčic. Pobýval všude jinde, jen ne doma, a pro svůj toulavý a nezřízený život stále někde sháněl peníze. Správu svého statku svěřil bratrovi Zibřidu Otíkovi, usazenému na jednom statku v Radvanicích, jak patrně z půhonů z r. 1587, jímž byl Zibřid pohnán Mikulášem Šmerhovským z Lidkovic na dvoře v Malých Lesinkách před soud pro 5 kop českých grošů pro odepření vydání svědectví. V půhonu tom praví se: »... a zatykuji jej pod Janem Otíkem z Penčic a na Vinařích na statku jeho ve vsi Radvanicích, tu kdež on Zibřid Otík na dvoře svém bytem jest.«¹⁾

Je to první určitá zpráva o dvoru v Radvanicích. Lze souditi, že to nebyl nijak rozsáhlý panský dvůr, ale že vznikl asi z některého ze

selešských statků a z dobré vůle Jana Otíka proměněn na svobodný dvůr. To potvrzují četné zápisy v půhončí knize, kde se mluví jednou o dvoře, jindy zase o gruntě Žibřidově.

Jan Otík býval často se finančních nesnázích. Tu se zprvu obracel na okolní šlechtu, ale když ta zavřela své kapsy a odepřela mu dále půjčovati, ucházel se o půjčky u radvanských půhončích, o nichž bylo všeobecně známo, že mnozí z nich mají ve svých truhlicích více stříbra než leckterý venkovský šlechtic. Majetkem slyнул tehdy rychtář půhončí obce, Marek z Radvanic, který Janovi stále půjčoval a spokojil se spočátku jen úpisy, ale později vymíňoval si už panské louky do zástavy. Před svou smrtí r. 1538 neopomenul Marek zajistiti si pohledávky za Janem a dal si je při sdělování poručenství zapsati do grunt. knihy. Pro zajímavost aspoň jeden z těchto zápisů uvádíme:

»Na Panu Janu Otíkovi mimo svrchu psanej dluh 84 R. Také jest lauka knihařovská v zástavě. Jest na to zápis a ten zápis také nápadníci od auřadu vyzdvihli a těch dluhů podli těch zápisů i což na gruntě Žibřidově jest, sami sobě jakž nejlépe rozuměti budou, dobejvavati mají.«

Je samozřejmé, že při takovém způsobu hospodaření neudržel dlouho vinarský statek. Když se neměl k jeho zaplacení, vymohli si věřitelé u zem. soudu v Olomouci r. 1537 nejdříve zvod, pak i odhad a přidělení jeho Juditě Plesnicarce z Plzně. Janovi zůstal jenom skrovný majetek v Penčicích. Jakým způsobem nabyl později statek v Oldřískově, nemohlo býti zjištěno. Jisto je, že zemský soud měl při projednávání jeho pozůstalosti roku 1597 těžkou práci; nakonec musel prohlásiti, že »po něm více dluhů než statků k opatrování pozůstalo.«

S Žibřidem zahrál si osud mnohem krutěji. Lehkomyslně se zadlužoval u rychtáře Marka a nestaral se, bude-li moci kdy zaplatiti. Tak jeden pozemek za druhým přecházel do Markovy zástavy. Bylo těch dluhů tolik, že si Marek nemohl na všechny už ani vzpomenout, jak vysvítá z tohoto zápisu:

»Na týmž Panu Žibřidu Otíku peněz z gruntu zadržalých. Nemohlo býti vědino, mnoho-li. Vydány nápadníkům i vruby i listy na ty peníze zadržalé i na področní.«

Ještě jednou, ale už naposled, sáhl Marek do truhlice a půjčil Žibřidovi na grunt na tehdejší dobu velmi značný obnos, 346 hř. na čtyři vruby.

Na vyplacení zastavených pozemků nebylo peněz a pomoci bratřův nemohl se Žibřid dovolávat, protože ten měl sám se sebou co činiti. Silně zadlužený dvůr přešel už asi roku 1587 do rukou nové vrchnosti spolu s ostatní selskou půdou. Ta sice z útrpnosti nechala Žibřida dále seděti na zdejším dvoře, ale nikoliv jako svobodného šlechtice, nýbrž jen jako poplatného rolníka, jak toho doklad nacházíme v novém odhadu vinarského deskového statku z r. 1590. Tam je nalézáme mezi radvanskými poddanými, majícími za povinnost odváděti vrchnosti každoročně o sv. Jiří 21 gr., o sv. Václavu 23 grošů, dále 2 slepice a půl kopy vajec kromě povinných robot a jiných služeb. Z toho patrno, že Žibřid sdílel osudy domácích drobných šlechticů,

kteří zchudnuvše, hospodařili na malém statku, aby měli z čeho býti živi. Žibřid přilnul k půdě a přizpůsobil se novým poměrům tak dokonale, že brzy »zchlapěl« čili vzdal se svého šlechtictví.

Dlouhá leta Jan ani Žibřid dluhy neplatili; proto dědici Markovi pobírali se zastavených luk užitek a dělili se oň. Zatím Matěj Vaňadů z Radvanic, manžel Markovy dcery Mandaleny, marně jezdil za pány do Morkovic, Olomouce a jinam, aby jménem dědiců vymohl zaplacení Janových a Žibřidových dluhů. Teprve nová majitelka dvora, paní Podstatská, zavázala se splácti do půhončí pokladny Žibřidovy dluhy. První takový záznam o placení pochází z r. 1604:

»Téhož Letha přijato od Paní Podstatské ze dvora Žibřidovského 7 tol. 9 gr. Z toho dáno Mandaleně materi 2 tol. 8 gr., a na dvě sirotky Matěje Vaňadova náleží 2 tol. 26 gr. Jsou v truhlici.«

Po dlouhé přestávce děje se další, ale už i poslední zmínka o dvoře teprve r. 1655, kdy panství veselské prodáno dle císař. nařízení Jiřímu Valeriánovi Podstatských. V prodejní smlouvě uvádějí se také Radvanice se dvorem. Z pozdější doby není již písemných dokladů o jeho trvání. Otázka, kdy a proč dvůr zanikl, zůstane pravděpodobně nerozřešena. Snad byl osazen některým sedlákem ještě v XVII. století, kdy na zdejším panství bylo stále dosti neosazených gruntů a vrchnost sama měla dosti starostí s obděláváním svých pozemků.

V písemných památkách není ani jednou aspoň přibližně označeno místo, kde dvůr stával, nebo který selský statek byl kdysi dvorem. Také v ústním podání nedochovala se na naše časy ani sebemenší zpráva o něm. Je proto velmi obtížné provésti dnes jeho lokalizaci. Uvážíme-li však, že nejstarší selské usedlosti, stojící kolem návsi, nebyly po více jak 200 let rozděleny ani jinak nedoznaly žádných změn kromě přestaveb a změn držitelů, přicházíme k závěru, že jedině dva zdejší statky vyhovují představě o dvoře, totiž statek pana Kopečného a p. Kořínka. Pro první mluví jednak zcela odlišné vnitřní uspořádání statku, jednak také podivný název pozemku »vyhandlovaná«, pojmenovaného prý dle toho, že byl kdysi získán výměnou za panské. Pro druhý mluví jen velmi výhodná poloha statku na začátku tehdejší vsi, jakož i výhodné rozložení pozemků k němu náležejících. Než i tak nutno připustiti, že to mohl býti též některý jiný statek.

Drobnosti ze života naší šlechty v XVI. stol.

Biskup olom. Vilém Prusinovský z Víckova zve své sousedy na svatbu sestřinu.

1. P. Janovi z Ludanic a na Chropyni.

Oznamujeme vám, že jsme toho úmyslu, bude-li vůle boží, panu Alinu, sestru naši k stavu manželskému urozen, a stateč, rytíři Jachymovi Zoubkovi ze Zdětíně dodatí a svadební veselí zde na zámku v Kroměříži vykonati, vás žádáme, že pro poctivost naši k nám do Kroměříže v úterý po božím na nebe vstoupení k večeri tím zájezi (dříve) i se paní manželkou svou přijedete a takového svadebního veselí nám okvasiti pomůžete, jakož nepochybujem, že na žádost naši tak učiníte. Odpověď žádáme. Datum na Kroměříži v středu po neděli Cantate I. P. 1566.

2. P. Hynkovi z Ludanic a na Kvasicích.

Poněvadž panně Alině, sestře naší, svadební veselí ten úterý po bož. na nebe vstoup. strojiti jsme umínili, vás za to žádáme, že k takové potřebě naší Klimenta

mu náčiní kuchářské cinových misí ale čtyři pouzdra a talířů tolikéž, propůjčíte. A my nepomineme o tom poručiti, že vám zase bez škody navraceno bude.

Datum na Kroměříži v neděli Křížové 1566 (19./5.).

3. P. Janovi z Ludanic a na Chropyni.

Poněvadž Aleně, sestře naší, svadební veselí ten úterý po bož. na nebevst. bohda vykonati míníme a vás drahé panů přátel při tom mítí budeme, nemálo náčení všelikého se k tomu času potřebovati bude, vás za to žádáme, že k takové potřebě naší nám toho náčení, což býti může, zapůjčíte a my to dostatečně opatříti poručíme, že vám zase beze škody navraceno býti má. Nepochybujeme, že na žádost naši tak učiníte. Jakého se pak potřeboje, vám příležitostě na ceduli poznamenáno odsíláme, odpovědi žádáme. — 1566.

4. R. 1566 — 16./2. posílá biskup Vilém Prusinovský na žádost Václ. z Ludanic na Helfenštejn krejčího Jiříka Pole k vykonání toho díla, poddaného svého a nepochybuje, že mu ho s ženou a dítkami po vykonání díla vrátí. — — —

5. R. 1566 — 16./4. zve biskup Václava z Ludanic do Kroměříže, aby se stran rozepří a různic ve vsi Raclavice, Sušice a Dluhonice s kapitulou olom. dohodl. Václ. z Ludanic odpověděl biskupovi, že se pro krátkost času ten určený den dostavití nemůže, proto položil biskup jiný den. Rozepře o louky a pastviny nebyly ještě 24./7. 1566 urovnány ba ani v r. 1567.

6. Biskup Vilém Prusinovský Janovi z Ludanic.

Jak jsem s vámi nyní na Vyškově zůstali, že nám něco růže bílé a červené z Chropyně i odjinud objednáje poslati chcete, ač se poněkud tím zpozdílo, však nicméně jak přešešle i nyní žádáme, že se nám, což nejspíše moci budete na Kroměříž odeslíte. Nepochybujem, že tak učiníte. S tím se vám dobře mítí vinšujeme. Dáno na Kroměříži 15/5. — 1566.

7. P. Janu Kropáčovi z Nevědomí a na Hranicích bisk. Vilém.

Že takovou bedlivou péčí o vlast svou mítí ráčíte, nemálo jsme povděční a nechťice čím prodávati a na rozmluvení vyškovské očekávati, hned do Uher vypravujem a p. hejtmanovi v té věci psaní činíme. Bylo by velmi dobře, abyste se o to přičinili a do Vyškova tolikéž přijeti ráčili. Melouny jaké máme, takové vám odsíláme. Věrně bychom tomu rádi byli, aby se všeci dobře vydařili. — 19./8. - 1566.

8. Uroz. a stateč. rytíři p. Burjánovi Trčkoví z Lípy a na Světlé

nad řekou Sázavou nejvyš. podkomoř. král. česk. p. uci mému zvláště milému. Václav z Ludanic přeje mu k sňatku a posílá mu koně jak si přál »kůň plesnivý«, o který jste ke mně vyslati ráčili, vaši Mti jej při tom s chutí odsílám a ne tak toho koně než všechny co jich mám k potřebě vaši vždycky jsou na hotově. A jestli že by se ten kůň vám nelíbil aneb po veselí svadebním že byste jeho potřebovati neráčili, jsem si umínil, při veselí svém, popřeje-li pán bůh, kdy se budu mítí ženiti, jeho užití, kdyby možné bylo a já jej zase dostati mohl, byl bych toho vděčen, avšak to při vůli vaší pozůstává.

Dáno v městě Lipniku ve středu sv. Pavla (25./1.) 1570.

9. P. Václavu z Ludanic a na Helfenštejně.

Službu svou vzkazují uroz. p. p. uci mému zvláště milý. Zdraví i jiného všeho dobrého toho bych vám věrně rád přál. Na žádost vaši tak činíti a k veselí svadebnímu panny Maudy, sestry vaší, ten úterý před sv. Marketou k vám na Rokytnici se najíti dáti chci. S tím se vám dej pán bůh ve všem dobře a šťastně mítí.

Dáno na Šumperce v úterý po bož. těle I. P. 1564.

Jan ml. z Žerotína a na Šumperce,

10. R. 1541 v pondělí den sv. Jakuba píše Půta z Ludanic a na Rokytnici vladyce Jaroslavovi z Sezemic, aby mu opatřil 4 veliké štiky na křtiny jeho syna, (Václava).

11. Kněz děkan, probošt a kapitola kostela olomuckého vyznáváme tímto listem, že jsme od uroz. vladyky p. Václava Mole z Modřelic, úředníka na Helfenštejně na místě panny Kateřiny, šlechtičny z Ludanic a na Helfenšt. jakožto držitele panství helfenšt. ryb 12 kop kaprů a 6 kop štik za 6 let totiž 1572—1577 nyní nám zadržely podle smlouvy ročně po 2 kopách kaprů a 1 kopě štik — tímto listem p. Václ. Mole kvítujeme a mocně prázdna činíme. V Olomouci I. P. 1577.

Pověsti našeho kraje.

Ohnivý pes.

Matějčiček z Nahošovic chodil za dcerkou do Hradčan. Jednou tam taky šel a vedl s sebou psíka. Domů se vracel už hodně po půlnoci. Tu u Dubiny začal pes kvíčet a výt a pořád se mu pletl pod nohy. Tož se podíval Matějčiček lépe na cestu a sto kroků před sebou užířel přes cestu nataženého ohromného černého psa. Oči měl jako talířky a z tlamy mu sršel oheň. Matějčičkův pes stáhl ocas mezi nohy a už pelášil. Jeho pán se dal za ním a strašidelné psisko běželo za oběma. Jak doběhli do dědiny, ohnivý pes zmizel. Matějčiček sotva dechu popadal a byl celý zpocený. Také psík lapal po vzduchu. Od té doby nechodil už nikdy kolem Dubiny. (Z Hradčan.)

Machurova hruška.

Na cestě mezi Dřevohosticemi a Radkovem stávala stará, napůl uschlá hruška. Protože role, u kterého stála, patřilo k Machurovu gruntu, říkalo se, že jim též náleží. Ještě dnes se vypráví, že toto místo bývalo oblíbeným působištěm mnoha strašidel.

Starý Mikeška, kovář z Radkova, šel jednou k půlnoci z Dřevohostic. U Machurovy hrušky se mu objevil černý kočár, tažený vrátnými koňmi, ale docela prázdný. Kočár jel pořád těsně vedle kováře. Když dojel k hranicím Radkova, kočár se ztratil.

Nebožka Dvořáková z Radkova šla jednou s dcerou v noci z Přerova domů. U Machurovy hrušky povídá stará: »Vidíš tam tu bílou paní?« Ale dcera neviděla nic. Stará Dvořáčka se však z leku potom roznemohla.

Vašicová, rodem z Turovic, byla provdána v Radkově. Tož místo do kostela chodila každou neděli k matce do Turovic, trochu si porozprávět. Jednou se vracela z Turovic až pozdě za šera, když tu z přitími u Machurovy hrušky vystoupila bílá postava a pravila jí: »Chod raději do kostela než do Turovic na klebety.« Vašinka už víckrát kostela nevynechala.

Terežka Čechová šla jednou z Radkova do Dřevohostic na roráty. U Machurovy hrušky užířela ohnivou bečku, jak se valí proti ní. Ze strachu se pokřižovala a vidění hned zmizelo.

Když lidé viděli, že hruška je úkrytem strašidelné havěti, skáceli ji, neboť užitku nedávala. Na jejím místě postavila obec kříž. (Z Radkova.)

Poklad v pastvisku.

Pole Strž, patřící nyní ke gruntu Jančíkovému a Kociánovému, bylo za stará panské pastvisko. Pásávaly se tu ovce. Později pak darovalo panstvo tento pozemek »u Horky« oprostovskému fojtu. Ten

potom daroval pastvisko obci. Strž je na homolovitém pahorku, jako by tam bylo hlíny přisypáno. Nebožtík Oliva o tom vykládal, že je tam jistojistě poklad. Jednou prý tam měl posečenou jetelinu. V noci bylo měsíčno, tak strýc vstal a šel se podívat, nejsou-li mu na ní baby. Došel ke kopci a vidí ho otevřený a v něm velké poklady. Jak měsíček svítil, blýštily se tam hromady zlata, stříbra a kupa drahého kamení. Chtěl se tam podívat, ale jakási tmavá postava mu zastoupila cestu, řkouc: »Příteli, počkej. Ještě není čas. Ale až přijde, všechno toto bohatství vyjde na povrch.« (Ze Soběchleb.)

Hastrmanovy námluvy.

U jednoho sedláka v Jezernici sloužila hodně dlouho dívka. Byla už dost stará a nehezka, ale tuze ráda by se byla vdala. Jednou se už dopálila a povídá, že by si i čerta vzala, kdyby si pro ni přišel. Hospodyně se pokřížovala a napomenula ji, že takové bezbožné řeči se nemají vést. Za čas za ní chodil myslivecký mládenec. Nikdo ho neznal a domácím se tuze nelíbil. Protože za dívkou chodil vždycky večer do chléva, obávala se hospodyně, aby neuhranul dobytek. Když mu o tom dívka pověděla, poradil jí, aby dala kravám odvar z vrbové kůry, že je potom už nikdo neurkne. Druhý den večer nesla v putýnce odvar kravám, podívala se na milého a uviděla, že mu kape z šosu. Lekla se tak, že upustila i putnu. Vodník se zachechtal a povídá: »Čert ti dal nos. Nebyla bys mi ušla.« Chtěl zmizet, ale hospodář mu vhodil na krk ohlávku z lýka, hastrman se proměnil v statného vraného koně a dvacet let měli v tom stavení první hotovy všechny práce a nejlépe obdělaná pole. Teprve na smrtelném loži požádala služka hospodáře, aby jejího ženicha pustil na svobodu. Tož hospodář mu dal napít, kůň se proměnil ve vodníka a zmizel. Pro velkou hanbu, kterou tu však utržil, vystěhoval se z našeho kraje a víckrát o něm nebylo v Jezernici ani vidu, ani slechu. (Z Jezernice.)

Poklad za stodolou.

I.

Za stará seli na Záhoří mnoho lnu a konopí. Jednou trhaly také roby na Kráčině za Kociánovou stodolou konopí. A tu u té stodoly uzřely hořet v kotlu peníze a jakýsi chlap je míchal kopystí. Ženské se polekaly, nechaly konopí a utekly domů.

II.

U Hradilů, kde jsou nyní Kociánovi, sloužila Kateřina Vanýsková, odkudsi od Kelče. Jednou v noci ji cosi vzbudilo, otevřela oči, a tu vidí před sebou bílého ducha. Ten jí pravil: »Neboj se a pojď se mnou za stodolu. Tam je u mišenské jabloně zakopaná pětičtvrtní truhla s penězi. Ty budou tvoje a mne tím vysvobodíš.« Ale dívka se bála, stáhla si duchnu přes hlavu a zacpala si uši. Tak jsou tam ty peníze ještě dnes. (Ze Soběchleb.)